

Enschede 9 januari 2019

Aan het College van B&W en de gemeenteraad van Enschede,
Postbus 20,
7500 AA Enschede

Betreft: stedenbouwkundige randvoorwaarden BATO-terrein in Hogeland Noord.

Aan het college van Burgemeester & Wethouders van de gemeente Enschede,
Postbus 20,
7500 AA Enschede

Geacht College,

Zeer tot onze spijt hebben wij moeten constateren, dat met bruto geweld er een einde is gekomen aan het BATO complex. Een complex waaraan volgens de waardestelling van Het Oversticht een zeer hoge waarde werd toegedicht vanwege:

- De betekenis voor de ontwikkeling van de textielindustrie in Enschede, met name de bijzondere stichting door boeren en arbeiders.
- Het compacte volume van bedrijfsmatige gebouwen op een ommuurd terrein
- Het volume aan de Perikweg hoek Javastraat met de gesloten en gebogen rooilijn langs de Perikweg
- Het sheddaklandschap langs de Floresstraat
- Enkele interieur elementen, voornamelijk de dakconstructie.

Van het erfgoed van Enschede met, waarschijnlijk de oudste nog de stad aanwezige sheddakconstructies uit 1916, rest op dit moment weinig meer dan wat verwrongen staal.

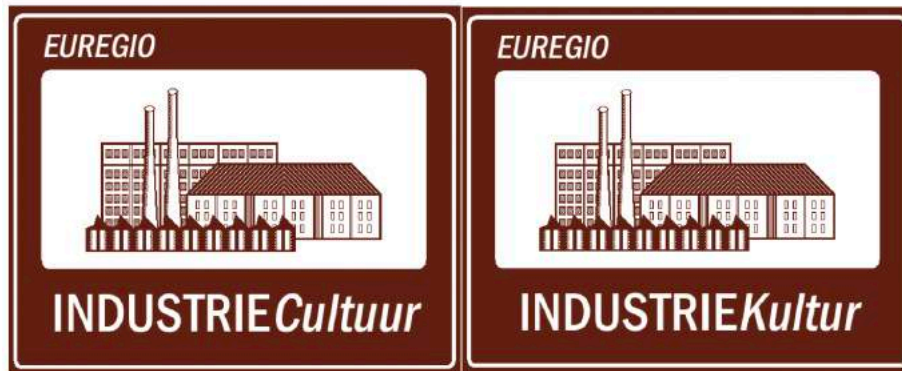
En heel binnenkort helemaal niets meer.

Sloop van de 100 jaar oude en nog zeer gave shedkappen

Foto J. Astrego

Euregionetwerk Industriecultuur.

Onlangs heeft de aftrap plaatsgevonden van het grensoverschrijdende netwerk industriecultuur. Van groot belang voor de versterking van de toeristische infrastructuur van Enschede en de regio. De sheddaken bepalen mede het beeldmerk van deze route. De BATO had een zeer interessant onderdeel van deze route kunnen zijn.

Het belang van Cultuurhistorie

In de beleidsmatige toelichting bij de Cultuur-historische waardenkaart van de gemeente Enschede staat aangegeven aan welke cultuurhistorische waarden de gemeente zegt te hechten.

De gemeente vindt het belangrijk dat bewoners trots zijn op de cultuurhistorische identiteit van hun stad. Bewoners die trots zijn op hun vertrouwde leefomgeving zijn ook meer bereid om zich in te spannen voor die leefomgeving. Ook blijken cultuurhistorische waarden een belangrijke vestigingsfactor te zijn voor een nieuwe generatie stadsbewoners, voor opkomende bedrijven in de dienstverlening en ook voor recreatie en toerisme. Omdat het maatschappelijk belang hoog is, ligt hier dus een taak voor de overheid. Door het verleggen van de focus op de bestaande stad speelt erfgoed een steeds prominere rol in de ontwikkeling van de hedendaagse stad. Voor veel grote beeldbepalende gebouwen en veel maatschappelijk vastgoed dreigt leegstand en achterstallig onderhoud. Het is dus tijd voor een nieuwe oriëntatie op de identiteitsdragers van deze stad.

Gemeenten moeten bij het opstellen van bestemmingsplannen rekening houden met cultuurhistorische waarden. Deze verplichting is vanaf 1 januari 2012 vastgelegd in het Besluit ruimtelijke ordening (Bro). In december 2012 heeft de raad de beleidsnota Erfgoed21 vastgesteld. Deze nota is een uitvoeringsprogramma voor de gemeentelijke inzet op monumenten en erfgoed. Door de nota "Erfgoed 21" heeft de raad aan het college van B&W opdracht gegeven om een cultuurhistorische waardenkaart met historische (steden)bouwkundige - en cultuurlandschappelijke waarden op te stellen voor de borging van monumenten en erfgoed in bestemmingsplannen.

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart is het BATO terrein onderdeel van een gebied Het Perik/Hogeland Noord. De bruin-paarse kleur geeft aan, dat het een gebied is met een hoge attentiewaarde.

Tijdens de discussie over het behoud van delen van het BATO complex is echter duidelijk geworden, dat noch de eigenaar, noch de ontwikkelaar aan bovengenoemde eisen

voldaan heeft. Maar zeker ook de gemeente heeft in deze haar plicht verzaakt. Zij heeft zelf geen historische verkenning of onderzoek naar de cultuurhistorie gedaan. Daaruit zou zeker de hoge waarde zijn gebleken, en zou er een volstrekt ander plan zijn gekomen met behoud van de waardevolle elementen. En vervolgens heeft zij ook de andere partijen niet aangegeven dat een degelijk cultuurhistorisch rapport gemaakt zou moeten worden voor er überhaupt een pen op papier zou kunnen worden gezet. Alleen door de inzet van de erfgoedorganisaties werd er alarm geslagen en werd te elfder ure aan het Oversticht opdracht gegeven een second opinion te maken. Op verschillend niveau werd overleg gevoerd om tot een alternatieve oplossing te komen. Het mocht niet baten en sloop van het complex is inmiddels een feit.

Stedenbouwkundige context BATO terrein

Het Cultuurhistorisch onderzoek van Het Oversticht beperkt zich tot het BATO terrein en directe omgeving. Het geeft geen beeld van de bredere stedenbouwkundige context ervan.

De afgelopen weken is in het kader van het nieuw op te stellen bestemmingsplan Getfert/Perik/Hogeland Noord op verzoek van de gemeentelijke organisatie een uitgebreide inventarisatie gedaan van de cultuurhistorische waarden in het gebied.

De rapportage is op dit moment niet afgerond. Wel is duidelijk, dat de cultuurhistorische waarde van de omgeving van het BATO complex hoog is en een zorgvuldige analyse vergt van de stedenbouwkundige en architectonische invulling van het terrein. In het gebied waarvoor de hoge attentiewaarde geldt, is er sprake van een heldere blokvorming met een vaak licht gebogen stratenpatroon waardoor de ruimtelijke werking wordt geaccentueerd. Beeldbepalend zijn vooral de karakteristieke

hoekoplossingen. Daarnaast zijn er zorgvuldig ontworpen groene ruimten, zoals het Buitenzorgplein, het Perikplein en de driehoek Jacob Obrechtstraat en Richard Holstraat. Deze zijn qua maatvoering robuust en als ruimtelijk herkenbare elementen belangrijk voor de kwaliteit van het gebied.

Plantsoen bij Richard Holstraat.
Foto M. Meijer Hof

Hoekoplossing Jacob Obrechtstraat-Perikweg
Foto's: J. Astrego en M. Meijer Hof

Hoekoplossing Varvikweg- J.P. Sweelickstraat

Het Perikplein

Het Perikplein is nieuw woongebied ontworpen in de 90er jaren op een terrein waar eerder een aantal bedrijven was gevestigd, waaronder het aannemersbedrijf Trebbe.

Stedenbouwkundig is het complex verweven met de omgeving doordat het een aansluiting heeft gekregen met de omliggende straten. Belangrijk is ook de transparantie. Geen doodlopende straten, maar juist doorkijkjes naar de omliggende straten. De architectuur is duidelijk eigentijds. Door de zorgvuldige detaillering, de gekozen hoekoplossingen en de aansluiting aan het profiel van de bestaande bebouwing is er toch van een goede architectonische integratie sprake. De kwaliteit van het complex wordt nu al zo hoog ingeschat, dat het in aanmerking zou kunnen komen, voor de onlangs door de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) geïntroduceerde Post 65 monumentenlijst. (Bescherming van bebouwing tot 1995).

De bestaande boompartij is er gehandhaafd. De forse bomen zijn in hoge mate bepalend geworden voor de kwaliteit van dit nieuwe groene element in de wijk. Bij het nieuwbouwplan van het BATO-complex is een vergunning verleend voor de rigoureuze kap van alle bomen. Het Perikplein is een voorbeeld van prima geïntegreerde nieuwbouw in Hogeland Noord. Doorzicht Perikweg vanaf de Javastraat. Foto J. Astrego

Bebouwing en bomen Perikplein. Foto: M. Meijer Hof.

Buitenzorgplein

Niet alleen aan de bouw van de zogenaamde middenstandswoningen in de omgeving van het BATO terrein is de zorgvuldigheid af te lezen, maar ook de wat men vroeger de arbeiderswoningen noemde

Keramiekbeeld van kalkoen bij Bataviastraat.
Foto J. Breteler

zijn van uitzonderlijke kwaliteit en geven daardoor het Buitenzorgplein een in Enschede exclusief en herkenbaar profiel.

Iedere Enschedeër zal de schilderachtige poorten bij de Bataviastraat met de art-deco keramieken van Willem Coenraad Brouwer van kalkoenen en adelaars weten te plaatsen.

Het complex aan de Javastraat zijde van het plein is weliswaar soberder van opzet, maar is, door de geprofileerde toegangsportalen en het afwisselende gevelbeeld, een voor die tijd aansprekend voorbeeld van gesubsidieerde woningbouw. Met name de ruimtelijke kwaliteit van de pleinvormige aansluiting van de Semarangstraat en de Soerabajastraat is opvallend.

Ook het rijtje twee onder één kapwoningen aan de westzijde in dezelfde kwaliteitscategorie, met name door de bijzondere hoekwoning aan de Floresstraat- Buitenzorgplein. De relatie met de bijzondere rij kastanjes geeft dit rijtje woningen nog eens een extra cachet.

Kruising Semarangstraat Soerabajastraat
Foto's M. Meijer Hof

Hoekoplossing Buitenzorgplein Floresstraat

Poortgebouw Buitenzorgplein Bataviastraat
Foto's J. Astrego

Buitenzorgplein met karakteristieke belanting.

Javastraat

De Javastraat in Enschede is één van de bekendste straten van Nederland door het werk van de schrijver en dichter Willem Wilmink.

Hij is er geboren, is er opgegroeid en heeft er zijn laatste levensjaren doorgebracht. In veel van zijn werken wordt de Javastraat genoemd.

Ter herinnering daaraan zijn in de straat in grote natuurstenen tegels strofen van zijn werk zichtbaar gemaakt.

Willem Wilmink in de Javastraat. Bron NRC/DWDD

In de het televisieprogramma DWDD (De Wereld Draait Door) werd in het vorige seizoen bij herhaling ingegaan op het werk van Willem Wilmink, waardoor ook na zijn overlijden de herinnering aan hem levend is gebleven. Voor de bewoners van de Javastraat is deze herinnering ook belangrijk, omdat Willem zich actief met het wel en wee van de stad en met name het behoud van het karakter van de Javastraat heeft beziggehouden.

Mede daardoor kan een groot deel van de bebouwing nu als belangrijk cultuurhistorisch erfgoed worden beschouwd. Opvallend is daarbij de foto van Willem Wilmink die regelmatig in DWDD werd vertoond. Willem staat midden in de straat met zijn blik richting het BATO complex. Het beeld van de huidige situatie laat door de kromming zien hoe belangrijk het zicht op dit gedeelte van de Javastraat in relatie met het bestaande monumentale gevelbeeld zal zijn.

Tegels met teksten van Willem Wilmink in de Javastraat. Foto J. Astrego

Beeld huidige Javastraat richting BATO-complex. Hoekoplossing Javastraat Perikweg.

Foto's J. Astrego

Architectuur

In de omgeving van het BATO terrein is een veelheid aan typisch Enschedese architectuur herkenbaar. Enschede is een jonge stad en is bovendien getroffen door verschillende rampen, zoals brand, bombardementen en saneringslagen, zodat veel erfgoed verloren is gegaan. De Enschedese binnenstad heeft daardoor weinig algemeen erkende historische monumenten. Het heeft echter wèl bebouwingstypologiën uit herkenbare perioden waar ook in recentere tijden nieuwe aan zijn toegevoegd. Zo zijn er onlangs uit de Wederopbouwperiode een aantal gebouwen aan de gemeentelijke monumentenlijst toegevoegd. Het monumentenbestand is dus nog erg in beweging. Dat blijkt ook uit de

huidige inventarisatie ten behoeve van het bestemmingsplan Getfert/Perik/Hogeland Noord. Als men voor de architectuur terug wil grijpen op het verleden zijn er dus veel mogelijkheden. Het meest voor de hand ligt echter dan de Wederopbouwperiode als inspiratiebron. Men sluit daarmee dan aan bij de nieuwbouw, die eerder op en rond (voormalig) BATO terrein is ontstaan.

Hoekoplossing Perikweg Hogelandsingel

Plan Operahof

In de besprekingen met de ontwikkelaar van het BATO terrein werd het plan Operahof naar voren gebracht. Tot dusver is dit plan echter niet door de Raad vastgesteld, niet in een bestemmingsplan gegoten en niet door de gemeente gepubliceerd of ter visie gelegd.

Wij constateren dat dit plan aan geen van de bovengenoemde stedenbouwkundige en architectonische randvoorwaarden voldoet.

- Het voorziet niet in een gesloten blokken structuur met verbijzondering op de hoeken. Integendeel de op de hoeken gelegen garages doen juist afbreuk aan het geheel. De hoeken van Javastraat/ Perikweg en Javastraat/ Floresstraat worden daardoor zelfs voorzien van een verkeersonveilige situatie.
- De dwarsstraten zijn doodlopend en geven dus geen doorkijk op de omliggende straten.
- De hof is meer een veredelde parkeerplaats, dan een waardevolle toevoeging aan de stedenbouwkundige structuur van de wijk.
- De individueel op te zetten blokjes zijn een modieuze aanvulling, maar passen juist niet op de plekken, die zijn aangegeven.
- De historiserende architectuur grijpt terug op een beeld, dat niet in het gebied voorkomt.

Onze conclusie is dus dat dit plan ongeschikt is binnen de stedenbouw en architectuur van Hogeland Noord. Het is een Vinx-plan in een oude wijk dat dissonant met de omgeving en afbreuk doet aan het fraaie totaalbeeld van Hogeland Noord. Dat in combinatie met het gegeven dat de nu nog aanwezige bomen gekapt gaan worden maakt dat het huidige plan Operahof een ernstige vergissing zou zijn die het bestuur van deze stad niet moet begaan.

Met vriendelijke groet,

Stichting Historische Sociëteit Enschede & Lonneker
Dick Buursink,

Erfgoedvereniging Heemschut,
Commissie Overijssel Erfgoedvereniging Heemschut
Jan Astrego

Stichting Cuypergenootschap.
Norman Vervat

Brief in afschrift aan:
Fractievoorzitters gemeenteraad, leden stadsdeelcommissie centrum, Pers.